

prenosilo na sina ili bratova sina, uz uvjet da je imao potrebne sposobnosti). Zbog prirodnog omjera spolova poligamija je uglavnom bila dopuštena samo poglavici ili poglavici i najsposobnijim lovcima koji su bili u stanju skrbiti se za veću obitelj. To ih je svrstavalo među potencijalne kandidate za budućeg vođu plemena u slučaju potrebe, u čemu se ocrtava politička funkcija poligamije. Svoje govorničke vještine poglavice su koristili u funkciji pomirbe i rješavanja sukoba među pojedincima, obiteljima ili rodovima te podržavanja tradicionalnih vrijednosti predaka. Dužnost poglavice bila je svakodnevno se obratiti skupini očekivanim govorom o značenju i ispravnosti tradicionalnih društvenih normi. U tim govorima nije bilo zapovjednih tonova, autoritarnosti ili prisile. Poglavica izgovorenom riječju nije uzurpirao vlast, jer je vlast pripadala društvu, a poglavica je bio u službi održanja društva. Društvo je bilo iznad poglavice, kao i iznad svake druge vlastite podcjeline – podcjelinama se nije dopuštalo osamostaljenje – u naslovu iskazana teza “društvo protiv države” indicira borbu tih društava protiv pretvaranja u državu.

Prijevod najznačajnijeg djela klasika francuske sociokulturne antropologije važan je doprinos hrvatskoj političkoj antropologiji i etnologiji, te predstavlja nekonvencionalne uvide u pogledu niza aktualnih političkih fenomena suvremenih društava, koja sasvim očigledno karakterizira daleko veći demokratski deficit nego što je to bio slučaj u tzv. primitivnim društvima.

Jasmina Božić

Prikaz

Nella Lonza
**Kazalište vlasti. Ceremonijal
 i državni blagdani Dubrovačke
 republike u 17. i 18. stoljeću**

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti,
 Zagreb – Dubrovnik, 2009, 590 str.

Dubrovačka republika bila je struktura dugog trajanja. Bez velikih potresa, promjena i ugroza sačuvala se u nepromijenjenom obliku čitav niz stoljeća. Prvo najčešće objašnjenje takve dugovječnosti bilo je vezano uz međunarodne okolnosti i vješt ekvilibrij dubrovačkih vlasti između glavnih nosilaca svjetske moći. Drugo je vezano uz stabilnost instituta vlasti i čvrstu strukturu republikanskog aristokratskog poretka. Svatko tko se bavio fenomenom Dubrovačke republike isticao je ta dva elementa kao ključna. Međutim, kao što vanjska politika i položaj Dubrovnika nisu ovisili samo o turskom, mletačkom i austro-ugarskom utjecaju, već vrlo često i o španjolskom, francuskom, engleskom, papinskom itd., isto tako unutrašnji ustroj vlasti nije bio petrificirana struktura koja se sama od sebe održavala i perpetuirala mehanički. Bio je to znatno složeniji sklop tajnih i javnih manifestacija, simboličnih oblika i znakova, koji su imali ulogu stvoriti prihvatljivu ideologiju dobrog života svojih građana kao nužan uvjet opstanka Grada i njegova poretka.

Fenomen vlasti, njezin nastanak i održavanje u Dubrovačkoj republici pobudili su

interes niza istraživača koji su u vanjskim, manifestacijskim izrazima pokušali pronaći tajnu uspješnog i bespogovornog vladanja dubrovačke manjine dugi niz stoljeća.

Knjiga Nelle Lonze *Kazalište vlasti* nalazi se na tom tragu i u njoj se prvi put sustavno prikazuju ceremonijalni i ritualni oblici dubrovačke vlasti u svim poznatim oblicima i primjerima. Knjiga je podijeljena u četiri dijela u kojima se razmatraju sve manifestacije vezane uz javni život Dubrovnik. U prvom dijelu razmatraju se ceremonijalni obredi propisani državnim protokolom i vezani uz simbol dubrovačke vlasti, tj. glavnog državnog službenika kneza, od njegove uloge u političkom životu preko stupanja na vlast, obreda instalacije, do odlaska s vlasti i funeracije. Tom poglavlju pridodana je cjelina koja obrađuje javne rituale kažnjavanja zločinaca.

Druga cjelina posvećena je protokolu dubrovačke države prema crkvi, diplomatskim predstavnicima, strancima koji prolaze kroz Dubrovnik te državnim darovima kao sredstvu državne politike.

Treći dio knjige opisuje službene blagdane posvećene svecima i zaštitnicima Dubrovnik i državni ceremonijal vezan uz njih. Knjizi je nakon zaključka i literature pridodan obilan izbor tekstova iz vrela, posebno iz rukopisne knjige *Cerimoniala* koji regulira pojedine ceremonijalne postupke, te kazalo imena (osoba, svetaca i bogova, legendarnih osoba, mitoloških bića i maski), kazalo mjesta i kazalo pojmova. Na kraju knjige donesen je kraći sažetak na engleskom jeziku. Knjiga sadrži vrlo velik broj ilustracija, crteža, fotografija u boji, nacрта i tablica koje su vezane uz pojedine dijelove teksta ili cjelinu knjige.

Iako je u samom naslovu apostrofirano 17. i 18. stoljeće kao vrijeme u kojem će

se analizirati ova tematika, autorica se nije mogla ograničiti na to razdoblje, nego se neprestano morala vraćati na duboke srednjovjekovne početke i slojeve u nastanku dubrovačke države. Razlog je razumljiv: dubrovačka se vlast javnim obredima htjela podičiti pred strancima i pokazati svoju dugovječnost, a osnovni je cilj bio pokazati i svjedočiti dubrovački tradicionalizam. “Čak su se i mnoge potpune novine nastojale prikazati kao povratak na staro, a navade se održavale i kada su posve izgubile smisao” (str. 15). Svaki pojedinac svoju je percepciju punio “značenjima, kodovima, simbolima i manifestacijama vlasti”, pa je iz tih slika u dubrovačkom prostoru označavao neko posebno mjesto u gradu, znak ili riječ. Ipak, knjiga nije historiografski pregled, nego se autorica vodila namjerom da pokaže ritmove i tonove “koje su državni obredi davali svakodnevici svojih stanovnika u posljednjih stoljećima dubrovačke samostalnosti”. Povodi i zaključci do kojih je došla nužno su je vodili k teatarskoj metaforici i zbog toga je i u sam naslov knjige izvukla pojam koji se nametnuo: kazalište vlasti.

Pojava ceremonijala u dubrovačkoj povijesti veže se uz tekst Statuta iz 1272. u kojem su propisani obrasci kneževe prisege, javne prisege vjernosti mletačkom knezu, te nekih drugih protokolarnih obreda. Ipak, ceremonijal se stvarao u praksi, u različitim prigodama i postupcima i relativno je kasno zapisan u *Ceremonijalnoj knjizi* i uvođenju ceremonijalista u upravni ustroj vlasti (tek 1676. kao *magister ceremoniarum*). Autorica nalazi da su se prvi ceremonijalni zbornici počeli pojavljivati tek u 15. i 16. stoljeću (u Rimskoj kuriji, Firenci, Mlecima, Sieni, Genovi i dr.). Prvi dubrovački ceremonijalni priručnik

sastavljen je sredinom 15. stoljeća (ali je, nažalost, izgubljen), dok su se nataloženi ceremonijalni propisi nastojali zapisati u čisto tek u dvosveščanoj *Ceremonijalnoj knjizi* iz 1800. Dubrovački protokol stvarali su najviši državni službenici, koji su mahom bili stranci, pa su i protokolarni običaje uvodili na način na koji su ih upamtili i donijeli iz vlastitih sredina. Ipak, uloga ceremonijala bila je dubrovačkoj vlasti sve jasnija i potrebija: "Da bi tu jednadžbu, kojom su institucije definirane i postavljane u međusobne odnose, naučili i oni na vlasti i oni koji stoje od nje podalje, oni koji u Gradu trajno žive i oni koji su se privremeno namjerili, domaći i stranac, duhovnik i svjetovnjak, građanin i seljak, trebala je dobiti svima čitljiv oblik" (str. 27-28). Trebalo je utjecati na svijest svakog pojedinca da pripada nečemu širem i "da se njegova osobnost također napaja iz tog šireg identiteta". Veliko vijeće je već 1378. sankcioniralo kalendar službenih proslava i blagdana i on je zapisan u zbirku *Liber omnium reformationum*.

Simbol najviše državne vlasti u Dubrovniku bio je knez čiji je mandat u najvećem dijelu trajanja Republike bio mjesec dana. Zbog toga se funkcija kneza prikazivala impersonalno: on je bio personifikacija države, središnje mjesto u državnom protokolu, ali može se reći da u stvarnom životu "nije kneževsku službu preuzimao pojedinac, nego je ta funkcija preuzimala njega" (str. 40). Bio je to izraz republikanske ideologije vlasti, važećeg gesla uklesanog u kameni nadvratnik ulaza u Knežev dvor (*Obliti privatorum publica curate*), kojim se kneza htjelo upozoriti na prioritet u čuvanju državnih interesa. Knez je predstavljao Republiku, bio je njezin glavni simbol i protokolarni nositelj njezina suverenite-

ta i slobode. Zbog toga je instalaciji kneza, postupcima i okolnostima obnašanja njegove dužnosti, te postupcima prilikom napuštanja dužnosti i pogreba bila posvećena posebna pažnja. Knez je imao pravo na posebnu odjeću, pratnju, prsten i druge insignije vlasti, te posebne protokolarni položaje i uloge. Budući da je stvarnu vlast vršio stalež (Senat i Veliko vijeće), autorica drži da je "apstraktnoj i bezličnoj vlasti knez u ceremonijalnim prilikama posuđivao svoj lik" (str. 75). Iako je njegov mandat bio kratak, dužnosti napornije, a smještaj neudobniji od privatnog, mnogi su s radošću prihvaćali tu funkciju i postavljane na vrh piramide vlasti te prigodom ustoličenja častili (naravno vlastitim novcem) rodbinu i prijatelje. Međutim, nakon velikog potresa i smanjenja broja vlastele često je funkciju kneza neki pojedinac znao obnašati više od dvadeset puta. Protokol u povodu ustoličenja kneza bio je znatno siromašniji u odnosu na instalaciju kneza u vrijeme dok je Dubrovnik bio pod Mlecima, ali bio je nabijen simbolikom i završavao je predajom kneževa prstena i ključeva škrinjice s državnim pečatima. Knez i Malo vijeće predstavljali su vlast, bili su ritualni izraz vlasti, dok je Senat bio "njezina šutljiva i povučena strana, ona koja razmišlja i odlučuje". U toj podjeli uloga Senat je taj koji režira, knez i Malo vijeće izlaze pred publiku. Prilikom kneževa pogreba ceremonijal je također bio precizno razrađen i simboli vlasti su se pokazivali i prenosili. Knežev prsten se prije pokopa skidao s prsta i predavao njegovu nasljedniku kako bi se naglasila uloga kontinuiteta i prijenosa vlasti. Sredinom 18. stoljeća pogrebni obred bio je razdijeljen u dva dijela: privatni i javni. Pokop kneza obitelj je obavila u kratkom roku privatno, dok se na

javni pokop nekad čekalo i mjesec dana. Takav ritualni pokop obavljao se s lutkom koja je glumila kneza, ali po strogo utvrđenom protokolu predviđenom za knežev pogreb. Pravo na svečani pogreb imao je i državni tajnik, koji je obično bio iz višega građanskog sloja, antunina. Autorica drži da je pokapanje lutke, a ne recimo praznog lijesa, manje narušavalo uobičajeni simbolični kod, pa je moglo uvjerljivije poslužiti društvenoj svrsi.

Poseban ritual predstavljali su obredi kažnjavanja prijestupnika. U tome dubrovačka praksa nije odstupala od ostalih srednjovjekovnih društava, pa je prijestupnik izložen socijalnoj stigmatizaciji nekim uobičajenim postupcima (javno izlaganje, bičevanje, jahanje na magarcu, stavljanje glave među klade itd.). Smrtne kazne također su se izricale javno, a tijelo osuđenika ostavljalo se nekoliko dana na vješalima kako bi se postigao efekt. Da je i to bio dio teatra, pokazuju primjeri kad se zbog nedostupnosti krivca osuda izricala, a umjesto njega na vješala stavljala lutka koje je predstavljala osuđenikov lik (str. 130-131).

Dubrovačka republika imala je protokolarnu obvezu prema Crkvi, diplomatskim predstavnicima drugih država i strancima koji su dolazili u grad ili prolazili kroz njega. Posebno osjetljiv i precizno iznijansiran bio je protokol prijema novog nadbiskupa zbog politike dubrovačke države da se miješa u stvari koje su se ticale crkvene imovine, ali i zbog isticanja ravnopravnosti svjetovne i crkvene vlasti.

U ceremonijalu diplomatskih odnosa uz prijeme stalnih diplomatsko-konzularnih predstavnika stranih država, diplomatski protokol, te prijem neželjenih gostiju, napuljskoga guvernera oružja i austrijskog

carskog rezidenta, posebno je zanimljiv ceremonijal odlaska poklisara harača. To je specifikum dubrovačke protokolarnu prakse, a izbor, priprava i odlazak poklisara harača u Istanbul bili su vrlo strogo i precizno utvrđeni i s velikom pomnjom provedeni i nadgledani jer se radilo o složenoj i vrlo osjetljivoj operaciji o kojoj je u najvećem dijelu povijesti Dubrovnik ovisila njegova sloboda i nezavisnost. Sličnu ulogu imao je protokol koji je regulirao postupanje prema mletačkim dužnosnicima koji su prolazili pored Dubrovnik ili su se sa svojim lađama usidrili u okolnim lukama. Od počasnih salvi do darova, sve je ovisilo o tome kakvog je ranga bio mletački dužnosnik koji je prolazio kroz Grad ili dolazio u njega. Vlastima je bilo stalo da se prema Mlečanima pokaže poštovanje, a usporedo s pripremanjem poklona poduzimale su se mjere i za vojnu zaštitu i osiguranje grada. Sličan ceremonijal bio je predviđen i za turske dužnosnike koji su prolazili dubrovačkim teritorijem, posebice za sandžakbega koji je redovito pohađio Novi. Važan dio protokolarnih obveza bili su dubrovački darovi koji su se davali uglednicima i stranim predstavnicima od kojih je trebalo izvući koristi ili im se dozdvoriti. Vrijednost i vrste dara bile su stalna državna briga i spadale su pod javnu stvar. "Računovodstvo" i "ekonomija" darivanja bili su pod državnom skrbi jer se moralo paziti da se ne dade previše, ali niti premalo da se ne izazove suprotan efekt. Osim hrane i pića darivale su se rijetke životinje, svila, tkanine, ali i srebrni i zlatni novac, posuđe, medalje, lanci itd.

Osobito važan dio knjige posvećen je kalendaru državnih blagdana. Kalendar svećanih i državnih blagdana obuhvaćao je više od stotinu imena i povoda. Godišnje

je bilo gotovo trideset procesija. Naravno, nije svaki svetac bio jednako važan, ali svaki se na svoj način obilježavao. Slavljenje pojedinih svetaca datiralo je iz ranijih vremena države, ali su s vremenom ti sveci prestajali biti važni jer su se pojavljivali novi povodi za slavlje. Međutim, oni se nisu zaboravljali, bilo je važno sačuvati spomen na njih da bi se očuvala tradicija i drevni identitet. "Tu je na djelu duh tradicionalizma koji prožima čitavo dubrovačko biće, u sretnim razdobljima prosperiteta u stalnom dijalogu s kreativnim i inovativnim silama, a u periodima stagnacije i beznađa u ulozi konzervativnog samovladara, pa čak i tirana" (str. 242). Autorica razlaže genezu svakog važnijeg sveca i blagdana u njegovoj povijesnoj i političkoj okolini, te po hijerarhiji važnosti, svrstavajući u popis i zavjeru iz 1400. kao jedinu prigodu koja je ušla u oficijelni kalendar dubrovačkih državnih blagdana (blagdan Četrdesetorice mučenika). Za razliku od proslave dana Sv. Vlaha, dubrovačkog zaštitnika, kada su u procesiji sudjelovali svi plemići i svećenstvo, u procesiji povodom proslave slamanja urote sudjelovala je samo službena vlast. Osim tih i tradicionalnih kršćanskih blagdana, dubrovačka je vlast osobito slavila svece zaštitnike od kuge koja je često znala harati gradom i njegovom okolicom, te spomen-dane na potrese i požare (osobito na Veliku trešnju 1667). Autorica je posebno obradila djelovanje isusovaca i proslave Sv. Ignacija koje su nastale njihovim zdušnim djelovanjem i uspjehom koji su postigli u pedagoškom i vjerskom radu u Gradu. Djelovanje vlasti bilo je snažno u liturgijskoj godini, a posebno u vrijeme poklada i karnevala. Strogim propisivanjem načina ponašanja i ritualnih radnji koje svatko treba poduzimati vlasti su beskom-

promisno i utilitarno instrumentalizirale sve te prigode, potičući vjernike da poštuju svece, a na taj način i poredak, te kanalizirajući društvenu energiju i mladež u artikulirane oblike ponašanja. Najviše pažnje posvećeno je proslavi Svetog Vlaha, koja se na sličan način održala do današnjeg dana. To je svakako središnji događaj u proslavi dubrovačke slobode, događaj koji je predstavljao "apoteozu sklada i ravnoteže društvenog sloga". U festi su sudjelovali svi društveni slojevi, čak i žene, "svatko u svojoj ulozi, a nerijetko i zajedno", čineći duh Parca duhom sinergije i sinkretizma. Svaki od pojedinih elemenata u procesiji ili proslavi sveca ima svoje simboličko značenje i povezivao je dijelove društvenog organizma u jednu cjelinu, stvarajući jaku kolektivnu identifikaciju. U takvoj inscenaciji, zaključuje autorica, procesije su bile "hodajući ustav" i "socijalna snimka prozirne bistrine".

Generiranje samoslike dubrovačkog društva imalo je za cilj stvaranje društvene kohezije, ideologije koja bi podržavala stabilnost poretka, hijerarhiju, pouzdanost i neprolaznost vlasti. Ta slika stvarana je za one koji su dubrovačku zbilju gledali sa strane, ali prvenstveno za one koji su je živjeli. Kao i u svakodnevnom životu Dubrovnik je imao uzor u Mlecima koji su vrlo promišljeno i vješto koristili državne i vjerske ceremonijale za jačanje postojećeg ustroja, kodificirajući ceremonijalne postupke po vrlo strogim kriterijima: simetričnosti, simultanosti, ravnopravnosti, reciprocitetu i vremenskom prvenstvu (str. 441). Autorica nalazi da se u dubrovačkom ceremonijalu u velikoj mjeri može uočiti teatralizacija, ilustrirajući to nizom primjera, među kojima je primjer s lutkama najupečatljiviji. U toj teatralizaciji država

nije bila opsjenar, nego vješt redatelj koji “pomoću fikcije *konstruira stvarnost* i upućuje poruke o prigrljenim apstraktnim vrijednostima” (str. 448).

Nella Lonza u knjizi *Kazalište vlasti* analizira dubrovačku povijest iz jednog posve neobičnog očišta: iz očišta javnih manifestacija, ritualnih predstava kroz koje su se stvarali ideološki obrasci kojima se vlast služila u održavanju postojeće hijerarhije i stabilizaciji tradicionalnog poretka. Ritualizaciju socijalnih odnosa u javnim manifestacijama srednjovjekovnih i renesansnih društava, osobito venecijanskog, elaborirali su ranije neki znanstvenici (C. Diehl, J. Pocock, V. Conti, E. Muir i drugi) i time ukazali na mogućnosti analiziranja dubrovačkog društva u njegovoj temporalnoj i koncepcijskoj strukturi, kao “društva spektakla”. Autorica je znalački istražila konkretne fenomene iz dubrovačke zbilje, pronašla i upotrijebila primjere i dokumente u izvođenju teze o vlasti u njezinu teatarskom liku, pokazujući da se radilo o važnom i životnom dijelu zbilje, o konstruiranju identiteta simboličkim elementima i kodifikaciji i perpetuiranju zajednice. Knjiga je iznimno važan doprinos analizi dubrovačkog političkog sustava i prilog je antropologiji i etnologiji politike te povijesti nastanka političkih ideologija na našem prostoru.

Marinko Šišak

Prikaz

Jovan Mirić
Kosovo i druge teme

SKD Prosvjeta, Zagreb, 2010, 200 str.

Mnoge su interpretativno-metodološke sličnosti između hrvatske i srpske historiofrenije. Tek nekoliko ilustracija.

Samo Hrvati mogu razumjeti Srbe. Na Kosovu. Hrvati su govorili Srbima – ne možete imati svoju državu na našem teritoriju, otiđite u Srbiju. Srbi Albancima – ne možete imati svoju državu na našem teritoriju, otiđite u Albaniju. Hrvati – Srbi se prave ugroženim u Hrvatskoj. Srbi – Albanci se prave ugroženim na Kosovu. Hrvati – Srbi u Hrvatskoj su imali državu u državi. Srbi – Albanci na Kosovu su od autonomije napravili etničku državu. Hrvati – Srbi su nam srušili crkve. Srbi – Albanci su nam srušili crkve.

Hrvati – mi smo povijesno patili više od Srba. Srbi – mi smo kroz povijest patili više od Albanaca. Hrvati – Srbi su se demografski proširili na Zapadni Balkan zahvaljujući osvajanjima Otomanskog Carstva. Srbi – Albanci su vjekovima koristili patronat Velike Porte u svojoj ekspanziji u dubinu balkanskog prostora. Hrvati – Srbi su uvijek bili na strani okupatora – Austro-Ugarske, Otomanskog Carstva, Italije. Srbi – Albanci su uvijek bili na strani Otomanskog Carstva, Austro-Ugarske, Italije. Hrvati – Jugoslavija je bila nasilna politička tvorevina. Srbi – Kosovo je bilo nasilna politička tvorevina. Hrvati – Hrvatska je